

УКРАЇНА ТА МОЛДОВА – НОВІ ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ У ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИНАХ

СЕРГІЙ ГЕРАСИМЧУК

- Впродовж останніх років відносини між Україною та Молдовою набули позитивної динаміки, яка проте затьмарюється окремими проблемами у сферах, які умовно можна позначити чотирма «Е»: Економіка, енергетика, екологія та питання етнічних меншин. Вирішення цих проблем можливе за умови продовження міжурядового діалогу, а також при підтримці та посередництві міжнародних структур – передусім ЄС.
- Взаємні інтереси України та Республіки Молдова щодо забезпечення стабільності та безпеки у регіоні актуалізувалися і сторони мають суголосну політику щодо врегулювання Придністровського конфлікту, а також щодо принципів непорушності кордонів та територіальної цілісності України та Республіки Молдова. Однак подальший прогрес в цій сфері значною мірою залежить від результатів парламентських виборів 2018 р. у Молдові.
- Основною проблемою у двосторонніх відносинах зберігається непередбачуваність та взаємний брак довіри. Вирішити цю проблему можна за умови політичної волі обох сторін, а також при посередництві активного громадянського суспільства, яке залишається основним двигуном демократизації обох держав.

Зміст

Передмова	4
1. Економіка, енергетика – важливість ефективного торговельного партнерства після 2014 (ринок та споживачі)	4
2. Спільна проблеми захисту навколишнього середовища – гідроелектростанції на Дністрі	6
3. Етнічна меншина – українці у Молдові – наскільки складно бути представником меншини?	7
4. Молдова у парламентських дебатах – лідери політичних партій, заяви та виступи в рамках сесій Парламенту	8
5. Транскордонна співпраця, управління кордонами	10
6. Питання Придністров'я - чи можливий діалог?	10
Висновки та рекомендації за результатами проекту «Молдова-Україна: суперництво, співпраця та взаємозалежність»	12

Передмова

Політичні цикли Республіки Молдова та України рідко можна назвати синхронізованими. Ситуація, коли політичні лідери Молдови прагнуть співпраці із Україною, а в українського Уряду інші пріоритети і навпаки, вже стала звичною – в той час як український Уряд відкритий до нових можливостей, політичні обставини у Молдові не сприяють бажанням Києва. Це вже призвело до затягування проблем та невирішених питань, відсутності довіри між Урядами та президентами. Наразі країни підходять до наступного раунду цього циклу: найбільш вірогідний переможець на парламентських виборах у Молдові поділяє проросійські погляди і вважає, що співпраця із Російською Федерацією має домінувати на порядку денному зовнішньої політики, в той час як в Україні такий підхід має характер потенційного виклику для двосторонніх відносин Україна-Молдова. Окрім того, обидві сторони швидше конкурують, ніж співпрацюють у таких сферах, як економіка, екологічний стан річки Дністер, незважаючи на те, що і Україна, і Молдова мають дуже великий потенціал для співпраці та є незалежними державами.

Задля побудови взаємовигідних двосторонніх відносин можливо використати співпрацю представників громадянського суспільства та експертних кіл обох країн, які вже мають довгу історію успішної співпраці, володіють спільною мовою та мають однакові цінності. Через це вони здатні виробити стратегії для покращення двосторонніх відносин, що принесуть вигоди обом сторонам.

Отже, метою цього дослідження є висвітлення найбільш чутливих питань у двосторонніх відносинах, що можна спостерігати останнім часом (наприклад, напруга в економічних відносинах, непорозуміння у питаннях енергетики, проблеми навколишнього середовища, питання національних меншин, політичні розбіжності, транскордонна співпраця, управління кордонами та вирішення При-

дністровського конфлікту). Окрім того, предметом дослідження є основні історії успіху у двосторонніх відносинах та можливості застосування взаємовигідних підходів та стратегій, які потім могли б підтримувати та адвокатувати представники громадянського суспільства обох країн.

1. Економіка, енергетика – важливість ефективного торговельного партнерства після 2014 (ринок та споживачі)

Економічні відносини між Україною та Молдовою є добре розвинутими. Україна є одним із головних торговельних та економічних партнерів Республіки Молдова. Станом на 2016 рік Україна входить до десятки найбільших торговельних партнерів¹ Молдови, посідаючи десяте місце.

Основним інструментом для налагодження економічної співпраці між країнами є Міжурядова українсько-молдовська змішана комісія з питань торгово-економічного співробітництва (українську сторону очолює Перший віцепрем'єр-міністр України – Міністр економічного розвитку і торгівлі України Степан Кубів, молдовську - Віцепрем'єр-міністр – Міністр економіки Республіки Молдова Октавіан Калмик).

Відповідно до даних, оприлюднених прем'єр-міністром Молдови Павлом Філіпом, станом на 6 жовтня 2017 року, товарообіг між Україною та Молдовою зріс на більш ніж 30% за 9 міс. 2017 року порівняно з тим самим періодом 2016 року. Окрім того, 1.128 підприємств з українським капіталом працюють у Республіці Молдова². Разом із іншими партнерами по ГУАМ (Азербайджан та Грузія) Україна та Молдова досягли домовленостей про створення зони вільної торгівлі між державами-членами

1. <https://wits.worldbank.org/CountrySnapshot/en/MDA>

2. <https://www.ukrinform.net/rubric-economy/2319800-trade-volume-between-ukraine-and-moldova-increased-by-more-than-30-moldovan-pm.html>

ГУАМ³. Це надасть додаткового поштовху торгово-економічній співпраці та посилить транспортну спроможність ГУАМ. Також обидві країни користуються вигодами, які вони отримали у рамках поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі з ЄС.

Тим не менш, необхідно зазначити, що в історії економічних відносин двох країн були і напружені часи. Зокрема, у 2016 році за ініціативи Міністерства економіки Молдови було підвищено імпорتنі мита на м'ясо птиці, сосиски, молоко, масло вершкове, твердий сир, морозиво та цемент з 0% до 10-15%, а також було введено квоти на молочні та м'ясні продукти (Розпорядження Уряду Республіки Молдова №576 від 06.05.2016)⁴. Це було намагання Уряду Молдови захистити національного виробника (у 2015 році частка українських молочних продуктів досягла 12%: вершкового масла – 6%, кисло-молочних продуктів – більш ніж 72%, молока та вершків – більш ніж 62%, твердого сиру – приблизно 25%)⁵. Такий крок був сприйнятий Урядом України як дискримінаційний та такий, що порушує правила СОТ, оскільки він був спрямований виключно на українські товари. Це призвело до зменшення обсягів експорту до Молдови. Фінансових втрат зазнав середній бізнес, що розташований на прикордонних територіях та сфокусований на експорті у Молдову (інколи такий вибір став результатом переорієнтації із російського ринку на нові ринки).

Реакція Міністерства економічного розвитку та торгівлі України щодо рішення Уряду Молдови була критичною⁶, оскільки до застосування мит Молдовою Міністерства обох країн проводили консультації та дійшли до висно-

вку про необхідність проведення додаткового раунду перемовин до того, як рішення Уряду Республіки Молдова вступить в силу. Однак продовження перемовин не відбулося та остаточне рішення було прийнято Молдовою в односторонньому порядку.

Лише прямий діалог між Прем'єр-міністром України Володимиром Гройсманом та Прем'єр-міністром Молдови Павлом Філіпом призвів до згоди сторін віднайти рішення, що буде прийнятним для обох сторін, та посилить відносини, які постраждали внаслідок застосування торговельних обмежень Молдовою навесні 2016 року. Незважаючи на це, Молдова не зняла усі торговельні обмеження, а саме квоти на молочні та м'ясні продукти до кінця 2016 року⁷.

У сфері енергетики Україна та Молдова мають амбітну мету виробити та реалізувати план спільних дій із інтеграції енергетичних систем України та Молдови до європейської мережі системних операторів передачі електроенергії ENTSO-E. Перед обома країнами стоїть виклик зменшення енергетичної залежності від Російської Федерації та Білорусі.

Також, 29 вересня 2017 в рамках зустрічі у Бухаресті Ініціативи зі створення газотранспортної мережі країн Центральної та Південно-Східної Європи (CESEC)⁸ учасники підтримали спільний підхід до розвитку ринку електричної енергії, енергоефективності та відновлюваної енергетики. Ініціатива об'єднала 9 держав-членів ЄС (Австрія, Болгарія, Греція, Хорватія, Угорщина, Італія, Румунія, Словенія та Словаччина) та 8 держав, що є підписантами Договору про Енергетичне співтовариство (Колишня Югославська Республіка Македонія, Сербія, Украї-

3. <http://open4business.com.ua/guam-member-countries-agree-free-trade-zone/>

4. <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=364806&lang=1>

5. <http://agroportal.ua/news/ukraina/molochnyi-vopros-ukraina-gotova-k-peregovoram-s-moldovoi/>

6. http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=249055919&cat_id=249891105

7. <http://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=db47e216-ef7a-4f2c-a8db-99f42c05f113&title=UkrainaiMoldovaVidnoviliAktivnuSistemnuVzamodiiuZPitanTorgivli-Ekonomiki-EnergetikiTainfrastrukturu>

8. Ініціатива зі створення газотранспортної мережі країн Центральної та Південно-Східної Європи (CESEC) була започаткована ЄС у 2015 році із метою посилення солідарності та забезпечення більш надійного та доступного постачання газу та електричної енергії. Вона також допомагає громадянам та представникам бізнесу у Центральній та Південно-Східній Європі підвищити рівень енергоефективності та доступ до відновлюваної енергетики.

на, Албанія, Боснія та Герцеговина, Чорногорія, Косово та Молдова). Вони також затвердили список пріоритетних проектів для побудови об'єднаного регіонального ринку електричної енергії та необхідні подальші дії для збільшення інвестицій та розвитку відновлюваної енергетики та енергоефективності.

Віце-президент Європейської комісії з питань Енергетичного союзу Марош Шевчович зазначив: «Співпраця у рамках ініціативи CESEC є взірцевою історією успіху, яка доводить, що солідарність є шляхом до вирішення проблем. Зважаючи на те, як швидко було досягнуто успіху у газовій сфері, ми розширюємо регіональну співпрацю на такі сфери, як електрична енергія, відновлювана енергетика та енергоефективність. Ці досягнення є позитивним та потужним сигналом для громадян регіону, оскільки вигоди такої співпраці відчуються і поза сферою енергетики».⁹

Тим не менш, незважаючи на амбітні плани та спільні декларації, ситуація у сфері енергетичної співпраці залишається проблематичною. Одним із прикладів таких непорозумінь стала невдала спроба Молдови зменшити свою залежність від постачання електричної енергії російським виробником. 1 квітня 2017 року українська компанія ДТЕК Трейдинг та молдовський посередник, компанія Energocom, що знаходиться у державній власності, підписали 1-річний контракт на постачання електричної енергії Energocom, молдовському суб'єкту господарювання, що займається розподілом електричної енергії. ДТЕК Трейдинг виграв конкурс. Його конкурентом була електростанція Кучурган, що знаходиться на території Придністров'я, та власником якої є російська компанія «Интер РАО». ДТЕК запропонував ціну \$50.2 за 1 мегаватт. У першому раунді торгів електростанція Кучурган запропонувала ціну \$58.5 за 1 мегаватт та знизила її до \$54.4¹⁰.

Проте, вже в червні 2017 року Міністерство

енергетики Молдови вирішило внести зміни до контракту, який українська компанія виграла в рамках державного тендеру, та запровадило нове положення. За новими умовами Уряду дозволялося купувати електричну енергію у російської електростанції. Як пояснила компанія Energocom, було проведено нові переговори, в рамках яких «Интер РАО» запропонувала кращу ціну, ніж українська компанія.

Такий підхід молдовської сторони змусив Представництво ЄС висловити стурбованість цією ситуацією. Радник високого рівня ЄС з питань енергетичної політики також зазначив, що такий підхід не відповідає умовам чесної конкуренції та Міністерство енергетики, на його думку, є занадто сильно залученим до тендеру. Окрім того, таке рішення призвело до збільшення недовіри між українськими та молдовськими суб'єктами економічної діяльності¹¹.

Як висновок можна зазначити, що економічна та енергетична співпраця між Україною та Молдовою є багатообіцяючою. Проте, деякі непорозуміння та протиріччя, зумовлені односторонніми діями Молдови, непокоїть Україну та створюють негативне підґрунтя, що може впливати на подальшу співпрацю. До уваги варто взяти позитивний досвід роботи в рамках існуючих міжнародних форматів, як-от ГУАМ або Східне партнерство та використовувати його у двосторонньому співробітництві. Чутливі питання співпраці необхідно обговорювати відкрито та прозоро.

2. Спільна проблеми захисту навколишнього середовища – гідроелектростанції на Дністрі

Погіршення екологічної ситуації у басейні річки Дністер непокоїть як українських, так і молдовських екологів вже впродовж тривалого періоду часу. У 2013 році ОБСЄ започаткувала ініціативу «Зміна клімату та безпека у басейні Дністра» в рамках ширшої ініціативи

9. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-3506_en.htm

10. <https://jamestown.org/program/moldova-ukraine-energy-deal-upsets-russia-cutting-transnistria/>

11. <http://www.balkaninsight.com/en/article/moldova-new-energy-deal-raises-questions-over-russian-pressure-06-08-2017>

ООН «Довкілля та безпека». В 2015 році представники Урядів України та Молдови високого рівня разом із парламентарями, експертами та представниками неурядового сектору обох країн погодили на зустрічі у Києві 23 квітня 2015 року необхідність обговорення транскордонної стратегії з адаптації до змін клімату та співпраці у басейні річки Дністер.¹²

Тим не менш, незважаючи на міжнародні зусилля із вирішення екологічних проблем річки Дністер, ситуація і далі погіршувалася та в 2016 році пережила ще одну кризу. Молдовські екологи зафіксували, що рівень води у місті Вадул-луй-Воде досягнув критичної позначки у 8.4 м. Це створювало ризик припинення водопостачання до Кишиневу¹³.

В той час, як молдовська сторона звинувачувала Україну в обмеженні потоків води із українських водосховищ, Україна підкреслювала небажання влади Молдови обговорювати складні проблеми та забруднення річки містами Молдови (наприклад, місто Сороки). Протиріччя ще більше загострилися, коли Україна оголосила про свої плани побудувати ще 6 гідроелектростанцій на Дністрі.

Таке рішення було прийняте українським Урядом влітку 2016 року. Екологи вважають, що будівництво електростанцій може призвести до проблем водопостачання не тільки до міст Молдови, але й до Одеси, що знаходиться в Україні¹⁴. Позитивним моментом у цій ситуації є те, що Україна та Молдова висловили готовність попросити Європейську Комісію проаналізувати плани України щодо будівництва гідроелектростанцій на Дністрі. Окрім того, у червні 2017 року Парламент України ратифіку-

вав Договір між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Молдова про співробітництво у сфері охорони і сталого розвитку басейну річки Дністер (Парламент Молдови ратифікував Угоду у 2013 році).

Метою Договору є створення правових і організаційних умов співпраці для досягнення раціонального й екологічно обґрунтованого використання і охорони водних та інших природних ресурсів і екосистем басейну річки Дністер на користь населення і сталого розвитку держав Договірних Сторін. Зокрема, Договірні Сторони співпрацюватимуть над зниженням рівня забруднення вод басейну річки Дністер і Чорного моря, запобіганням деградації екосистем, відновленням екосистем, а також збереженням біорізноманіття у басейні річки Дністер. Договірні Сторони мають визначити, який національний орган буде координувати виконання положень цього Договору на території своєї держави або під її юрисдикцією. Вони також мають створити Комісію зі сталого використання і охорони басейну річки Дністер строком на 5 років. Її мандат буде автоматично продовжено, якщо жодна зі сторін не матиме заперечень. Ратифікація Договору та згода на арбітраж ЄС доводить, що обидві сторони зацікавлені у конструктивному діалозі, незважаючи на існуючу різницю у підходах до екологічної ситуації у басейні річки Дністер.

3. Етнічна меншина – українці у Молдові – наскільки складно бути представником меншини?

За кількістю українці є другою найбільшою етнічною меншиною в Республіці Молдова. За даними перепису 1989 року загальна кількість українців у Молдові складала приблизно 600.000 осіб, що складає 13.8% у етнічній структурі Республіки Молдова. Перепис 2004 року показав, що в Молдові проживає 282 198 українців (за виключенням регіонів лівого берегу Дністра). За даними т.зв. Міністерства економіки невизначеної Придністровської Молдавської республіки (перепис 11 листопада 2004 року) населення

12. <http://www.osce.org/secretariat/152791>

13. http://en.publika.md/chisinau-might-be-left-without-water-supply-because-of-low-water-level-in-dniester-river_2625902.html

14. <http://www.dw.com/uk/%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D1%96-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96-%D0%B3%D0%B5%D1%81-%D0%BD%D0%B0-%D0%B4%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%80%D1%96-%D0%BC%D0%BE-%D0%BB%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%BB/a-37841675>

Придністров'я складало 555 500 осіб; 28.8% або 159.984 осіб серед них були українцями¹⁵.

Українці, що проживають на обох берегах Дністра, зіштовхуються із багатьма проблемами, проте перш за все слід зазначити про питання освіти. Незважаючи на те, що дуже багато українців проживає на території Молдови, особливо відчутними є проблеми саме у сфері освіти.

Через реформу освіти у Республіці Молдова кількість шкіл, де викладаються мови меншин постійно зменшується. У 2000 році існувало 78 шкіл, де навчали української мови та літератури, у 2007 році – 57, станом на сьогодні – 50 навчальних закладів (ліцеї та гімназії), де вивчають українську мову (лише 2 заклади на правому березі Дністра, де українська є мовою викладання, та 4 заклади на лівому). Навчання зазвичай обмежується 3 годинами на тиждень для вивчення української мови, літератури та традицій (українська мова викладається у російських школах). Незважаючи на те, що у 2017 році Міністерство освіти Республіки Молдова рекомендувало навчати української мови замість російської, лише деякі з навчальних закладів взяли до увагу цю пораду.

Щороку Посольство України у Республіці Молдова фінансово допомагає у виданні українських книжок у Молдові, але його кошти є обмеженими.

Як результат вищезазначеного українці у Молдові за деякими виключеннями не асоціюють себе із Україною, мають недостатнє розуміння процесів, які відбуваються в Україні, та належать до більшої російськомовної меншини у Республіці Молдова. Окрім того, їх українська ідентичність є дуже слабкою.

Очевидно, що як Україна, так і Молдова повинні бути зацікавлені, з одного боку, у зміцненні зв'язків української меншини з Україною як державою та, з іншого боку, в підвищенні лояльності українців до держави перебування.

15. http://www.irf.ua/files/eng/text_eng.pdf

Проте систематична робота в цій галузі не відбувається, і це питання має розглядатися набагато серйозніше.

4. Молдова у парламентських дебатах – лідери політичних партій, заяви та виступи в рамках сесій Парламенту

Хоча більшість українських депутатів, коментуючи міжнародні відносини та висловлюючись щодо зовнішньої політики України, зазвичай говорять про великих гравців, наприклад США, ЄС, Німеччину чи Росію, Молдова також згадується у їх виступах.

Ще в 2015 році спостерігався певний оптимізм щодо двосторонніх відносин. Наприклад, у Аналітичній доповіді до Щорічного послання Президента України до Верховної Ради України Президент Петро Порошенко відмітив Республіку Молдова в контексті відносин з Румунією та висловив зацікавленість у співпраці у багатосторонньому форматі, що включає як Румунію, так і Республіку Молдова. Крім того, Молдова була згадана як потенційний учасник ініціативи міжнародного транспортного коридору «Балтійське море-Чорне море». Також було наголошено на необхідності поглиблення політичного діалогу з Молдовою та Грузією в контексті спільних цілей європейської інтеграції та безпеки в регіоні. Крім того, згідно з Аналітичною доповіддю, Україна прагне надати Організації за демократію та економічний розвиток (ГУАМ) в складі Грузії, України, Азербайджану та Молдови нової якості у зв'язку із процесами поглиблення інтеграції з ЄС. Молдова разом з Грузією також сприймалася як «ядро» Східного партнерства¹⁶.

Окрім того, Молдову також було згадано у Воєнній доктрині України¹⁷, але із менш позитивною конотацією – а саме у контексті збройної

16. <http://www.niss.gov.ua/articles/1855/>

17. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/555/2015>

агресії Росії проти України та потенційних ризиків, пов'язаних із незавершеністю договірно-правового оформлення державного кордону.

У 2016 році в Аналітичній доповіді до Щорічного послання Президента України до Верховної Ради України¹⁸ було згадано про Республіку Молдова в контексті підтримки НАТО для зміцнення військового потенціалу країн-сусідів Росії та у світлі координації зусиль із боротьби з гібридною війною з Російською Федерацією. Однак події в Республіці Молдова були сприйняті без особливого інтересу. У квітні 2016 року спікер парламенту Андрій Парубій, коментуючи поширення проросійських сил у Республіці Молдова та незадоволення молдовського населення діяльністю проєвропейської коаліції та Уряду Молдови, закликав зважати на уроки Молдови і запобігти «молдовському сценарію»¹⁹ (мається на увазі підйом реваншистських сил та успіх проросійських політичних сил).

Водночас інтерес до співпраці з Республікою Молдова в контексті розвитку ГУАМ не зник. Прем'єр-міністр України Володимир Гройсман виступив із ініціативою відновити практичну діяльність Спільної українсько-молдовської міжурядової комісії з торговельно-економічного співробітництва та закликав створити зону вільної торгівлі між державами-членами ГУАМ²⁰.

Такі заяви українських політиків стосовно Республіки Молдова спричинили результати президентських виборів у Молдові. У зв'язку з цим голова Комітету Верховної Ради України у закордонних справах Ганна Гопко заявила, що в разі перемоги проросійської кандидатури на президентських виборах в Молдові Україна може отримати джерело дестабілізу-

ючого впливу Росії в сусідній державі²¹, тоді як депутат від «Блоку Петра Порошенка» Ірина Фріз навіть закликала не визнавати вибори у Молдові, оскільки вони були сфальсифіковані. Президент Порошенко був менш емоційним, коментуючи обрання Ігоря Додона Президентом Республіки Молдова, і висловив сподівання, що політика нового Президента буде промолдовською та проєвропейською.

Проте, в будь-якому випадку 2016 рік та інаугурація Президента Додона стали поворотним моментом у відносинах з Республікою Молдова. Хоча робочі відносини з проєвропейським Урядом Республіки Молдова залишалися стабільними, Уряд України та Президент України утрималися від прямої взаємодії з Президентом Молдови.

У 2017 році найбільше згадувала Республіку Молдова у своїх виступах депутат Парламенту України Ірина Фріз. У її заявах можна прослідкувати чітке розмежування між Урядом Республіки Молдова та Президентом Молдови.

Фріз, яка одночасно є депутатом Верховної Ради України та радником Президента України, з одного боку, рішуче підтримує ініціативи молдовського Уряду щодо підняття питання про виведення російських військ з молдавського сепаратистського регіону Придністров'я, тоді як з іншого боку, регулярно критикує Президента Додона за тісну співпрацю з Російською Федерацією²², підтримку Євразійському союзу та бажання обійняти там статус спостерігача. Із останнього - за заяву Додона про те, що Придністров'я має вибрати, чи залишиться регіон із Молдовою чи приєднається до України²³.

Ще одним приводом для згадування про Молдову у виступах українських політиків у 2017 році,

18. <http://www.niss.gov.ua/articles/2316/>

19. <http://www.pravda.com.ua/news/2016/11/14/7126753/>

20. <http://www.dw.com/uk/%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0-%D1%85%D0%BE%D1%87%D0%B5-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B8-%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%B7%D0%B2%D1%82-%D0%B7-%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0%D0%BC%D0%B8-%D0%B3%D1%83%D0%B0%D0%BC/a-38137150>

21. <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2108586-moldova-rizik-ue-stati-dzerelom-destabilizacijnogo-vplivu-rf-u-regioni-gopko.html>

22. <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2108586-moldova-rizikue-stati-dzerelom-destabilizacijnogo-vplivu-rf-u-regioni-gopko.html>

23. http://www.ng.ru/ideas/2017-11-13/1_7114_dodon.html

був Закон України «Про освіту», прийнятий у 2017 році²⁴. Стаття 7 закону передбачає, що навчання лише мовами національних меншин в Україні обмежуватиметься п'ятьма класами, а після цього мова меншини буде вивчатись як окремий предмет, а викладання решти предметів буде вестись державною мовою. Це положення закону викликало багато суперечок у сусідніх країнах, включаючи критичну заяву Президента Молдови. Однак зараз Україна шукає компромісні рішення, а член Блоку Петра Порошенка Андрій Співаковський заявив, що Україна та Молдова створять робочу групу для комфортної реалізації Закону «Про освіту» з урахуванням інтересів молдавської меншини в Україні²⁵.

Цікаво, що, хоча Президент України, Уряд та представники Блоку Петра Порошенка, як правило, критично ставляться до Президента Додона, вони підтримують Уряд Республіки Молдова. Водночас є інші парламентські політичні сили, які не розділяють такого ентузіазму. Наприклад, член парламенту України, яка представляє політичну фракцію «Самопоміч», Вікторія Войціцька дуже критично ставиться до де-факто лідера парламентської коаліції у Парламенті Республіки Молдова Влада Плахотнюка. Вона називає Молдову «захопленою державою», критикує Плахотнюка за повний контроль над медіа в Молдові, корупцію, порушення прав людини тощо. Вона також критикувала Президента Порошенка за нібито дружбу з Плахотнюком²⁶.

Загалом, аналіз висловлювань українських політиків доводить, що, з одного боку, вони критичні до Президента Молдови, і в цьому відношенні найбільше висловлюються представники Блоку Петра Порошенка, а з іншого - Уряд Республіки Молдови також не сприймається занадто ідеалістично. Гарним підтвердженням цього є критика Вікторії Войціцької із Самопомічі.

Однак, у будь-якому разі нинішній Уряд Рес-

публіки Молдова як і раніше сприймається як природний союзник у стримуванні Росії, зокрема в Придністров'ї, і відносини з нинішнім Урядом Молдови будуються на прагматичній основі.

5. Транскордонна співпраця, управління кордонами

Як Молдова, так і Україна отримують вигоди від молдовсько-української Програми територіального співробітництва Східного партнерства. 1 лютого 2017 року Програма забезпечила фінансування 16 проектів, відібраних у відповідності до трьох пріоритетів, визначених Програмою Молдова-Україна, а саме: покращення умов життя місцевих громад, вирішення спільних транскордонних викликів, освіта, культура та спорт. Загальна сума, надана ЄС за програмою «Молдова – Україна», становить 3,3 млн. євро²⁷.

Крім того, у жовтні 2017 року прем'єр-міністри України та Молдови погодилися знайти необхідні кошти на демаркацію кордону між Україною та Республікою Молдова та підтримали продовження діяльності Комісії з демаркації державного кордону, останнє засідання якої відбулося 17-18 жовтня 2017 року²⁸. Перспективні сфери співробітництва, наприклад, Спільний прикордонний контроль на Придністровській ділянці кордону також розглядаються у цій аналітичній записці.

6. Питання Придністров'я - чи можливий діалог?

Врегулювання Придністровського врегулювання завжди було актуальним для українсько-молдовських двосторонніх відносин.

24. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

25. <http://solydarnist.org/?p=144233>

26. <http://m.nv.ua/ukr/opinion/voitsitskaya/shljah-ukrajini-v-captured-state-jak-ne-povtoriti-dosvid-moldovi-1560278.html>

27. <http://www.eaptc.eu/en/news/view-a-new-boost-to-moldova-ukraine-cross-border-cooperation.html>

28. <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/2330063-grojsman-i-filipp-domovilisa-znajti-grosi-dla-demarkacii-kordonu.html>

Сепаратистський Придністровський регіон розташований уздовж більшої частини українсько-молдовського кордону (452 км із загального спільного кордону довжиною 1222 км). Україна має статус гаранта Придністровського врегулювання, була учасницею Московського меморандуму 1997 року (Молдова та Придністров'я як конфліктні сторони та Росія, Україна та ОБСЄ як посередники) та учасницею існуючого із 2006 року формату переговорів 5+2, який включає в себе Республіку Молдова, Придністров'я, Росію, Україну, ОБСЄ (а також ЄС та США в якості спостерігачів).

Після початку війни з Росією інтерес України до подій у Придністров'ї значно зріс. З одного боку, ситуація у Придністров'ї сприймається як один із можливих сценаріїв, який Росія може нав'язати на Сході України. З іншого боку, російські війська, розміщені на території Придністров'я, сприймаються як потенційна загроза Україні (російські війська незаконно розміщені в Придністров'ї як оперативна група російських військ налічують приблизно 1600 осіб²⁹).

Україна здійснила ряд заходів, спрямованих на обмеження російського впливу в Придністров'ї та стримування російських військ. З метою зменшення ризиків, що можуть надійти із території Молдови, 21 березня 2015 р. Верховна Рада прийняла Закон «Про денонсацію Угоди між Урядом України та Урядом Російської Федерації про транзит через територію України військових формувань Російської Федерації, які тимчасово знаходяться на території Республіки Молдова»³⁰.

Цим законом Україна обмежила можливість ротації Оперативної групи (зараз єдиним варіантом для Російської Федерації для забезпечення ротації військ є їх набір з місцевого населення з російським громадянством). Також у 2017 році на пункті пропуску Кучурган-Первомайськ

пропуску було запроваджено Спільний прикордонний контроль між Україною та Молдовою. На першому етапі проекту, співробітники митної служби та прикордонної поліції Республіки Молдова спільно контролюватимуть лише експортні операції з Придністровського регіону. Прикордонна поліція буде стежити за засобами транспорту та людьми, реєструвати іноземних громадян, які в'їжджають та виїжджають, та надаватиме інформацію щодо національного законодавства із міграції усім зацікавленим сторонам. Україна і Молдова прагнуть забезпечити спільний контроль на всіх пунктах пропуску, розташованих на придністровській ділянці кордону Україна-Молдова (цей намір вже було проінтерпретовано Придністровською стороною як спроба «блокади Придністров'я»).

21 серпня 2017 року Президент Порошенко призначив Віктора Крижанівського спеціальним представником України з питань Придністровського врегулювання. Крижанівський займав цю посаду в 2008-2010 роках.

Проте, в той же час переговорний процес у форматі 5+2 є неактивним. Остання зустріч у цьому форматі відбулася 2-3 червня 2016 року в Берліні. Під час зустрічі сторони розробили дорожню карту для подальших кроків щодо Придністровського врегулювання, але жодне з її положень не було реалізовано до цього часу.

Занепокоєння української сторони викликають дії Президента Республіки Молдова Ігоря Додона, який прагне організувати заходи із врегулювання в тісному співробітництві з Росією та на російських умовах. Це нагадує ситуацію, що відбулася ще в 2003 році, коли Молдова відкинула так званий Меморандум Козака, запропонований Росією (названий на честь його автора, російського дипломата Дмитра Козака). Меморандум передбачав особливий статус Придністровського регіону з правом вето на зовнішньополітичні кроки Республіки Молдова (що, як наслідок, обмежувало б європейський шлях розвитку Молдови) та легітимізацію постійної присутності російських військових формувань у регіоні. Є ознаки того, що нинішній

29. <http://fpp.com.ua/shhodo-situatsiyi-navkolo-pridnistrovskogo-regionu-respubliki-moldova/>

30. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-19>

Президент Республіки Молдова та Партія Соціалістів Республіки Молдова можуть врешті-решт повернутися до обговорення можливості Придністровського врегулювання на таких умовах, що навряд чи буде прийнятним для України, оскільки це призведе до обґрунтування присутності російської військової бази на кордоні з Україною і, крім того, може бути використано як модель для застосування на Сході України.

Іншим важливим питанням є нещодавнє інтерв'ю Президента Додона для російського ЗМІ, в якому він висловив думку про те, що Придністров'я має два варіанти: або реінтеграція до Республіки Молдова, або приєднання до України. Такою заявою Президент Додон наче посилається на оновлену версію так званого «плану Белковського» - пропозицію російського політтехнолога «віддати» територію Придністров'я Україні, тоді як Республіка Молдова буде приєднана до Румунії. План було опубліковано в 2004 році. Наразі питання про об'єднання Молдови з Румунією не стоїть на порядку денному, однак умова «віддати Придністров'я» Україні може бути ще одним приводом для переговорів про статус Криму, що сьогодні також навряд чи є прийнятним для України.

Найбільше турбує українську сторону можливість виграшу Партії соціалістів Республіки Молдова на парламентських виборах наступного року. Незважаючи на те, що Україна не має наміру втручатися у вибори громадян Молдови, зрозуміло, що перемога Партії соціалістів забезпечить Президента Додона додатковими важелями для просування його ініціатив щодо врегулювання Придністров'я на російських умовах, які можуть суперечити інтересам України в регіоні.

Як висновок можна зазначити, що Україна активізувала свої зусилля щодо Придністровського врегулювання та стримування впливу Росії в Придністров'ї, однак подальші кроки в цій галузі є можливими лише в тому випадку, якщо Київ матиме надійного партнера на молдавській стороні. Інакше існують шанси подальшої стагнації процесу переговорів.

Висновки та рекомендації за результатами проекту «Молдова-Україна: суперництво, співпраця та взаємозалежність»

Підтримуючи ідею тіснішої співпраці між Україною та Республікою Молдова, автори рекомендують національним Урядам зміцнювати взаємодію на урядовому рівні та забезпечувати взаємну зацікавленість у важливих питаннях двосторонніх відносин.

Автори дійшли висновку, що влада Молдови була часом більш зацікавлена у політичній взаємодії, ніж офіційний Київ. Ситуація поступово покращується. 2017 рік, як видається, став поворотним моментом, відзначеним візитом Прем'єр-міністра України до Кишинєу. Автори наголошують, що існуюча тенденція має бути збережена та закликають Уряди обох країн забезпечувати регулярні зустрічі Прем'єр-міністрів країн у Кишинєу та Києві, а також підтримувати постійний діалог у рамках Міжурядової українсько-молдовської змішаної комісії з питань торгово-економічного співробітництва.

Забезпечення передбачуваності рішень України та Молдови щодо співпраці у сфері політики, економіки та безпеки є основною передумовою для плідного та взаємовигідного співробітництва. У цьому відношенні автори рекомендують забезпечити прозорість та передбачуваність процесу прийняття рішень. Діалог на урядовому рівні слід доповнити посиленням діалогом громадянського суспільства обох країн. У зв'язку з цим бажано підкріпити наявний політичний діалог регулярним проведенням Форуму громадянського суспільства Україна-Молдова, який може бути організований як на двосторонньому рівні, так і в рамках існуючих платформ для співпраці громадянського суспільства (наприклад, регулярний двосторонній захід у рамках Щорічного Форуму громадських організацій регіону Чорного моря). Практика брифінгів для експертних кіл та журналістів зі сторони відповідних

Посольств матиме додаткову цінність для розуміння поточного стану та перспектив двосторонніх відносин;

Враховуючи роль ЄС та ОБСЄ в регіоні, автори рекомендують забезпечити залучення цих інституцій до двостороннього діалогу. Такий підхід матиме додаткову цінність, особливо в тих випадках, коли вирішуються складні питання (наприклад, в екологічних питаннях участь Ініціативи ENVSEC та відповідних органів ООН та ОБСЄ є вкрай потрібною). Що стосується розвитку використання басейну Дністра та охорони водних та інших ресурсів й екологічних систем Дністровського басейну, слід зважати на інтереси населення та концепцію сталого розвитку. Відповідні національні органи повинні забезпечити громадський моніторинг виконання Міжурядового українсько-молдовського договору про співпрацю у галузі охорони та розвитку басейну річки. Національним урядам варто взяти до уваги рекомендації ЄС щодо розвитку басейну річки Дністер. Не слід недооцінювати додаткові інструменти, що існують в рамках Євро регіону «Дністер»;

Пам'ятаючи про важливість Придністровського питання для подальшого зміцнення регіональної безпеки та стабільності, зокрема в контексті конфлікту України з Росією та незаконної анексії Криму з боку Росії, Урядам України та Молдови слід окреслити червоні лінії та можливі компроміси, прийнятні для обох сторін. Відповідні заяви повинні бути розроблені та оприлюднені після консультацій з експертними колами України та Республіки Молдова та партнерами по формату переговорів 5+2. Крім того, Україна може застосувати додаткові економічні інструменти для мотивації влади Придністровського регіону для подальшого політичного діалогу з Кишиневу;

Враховуючи спільні інтереси у сфері енергетики, Уряди України та Молдови повинні продовжувати спільну діяльність, спрямо-

вану на інтеграцію національних енергетичних систем до європейської мережі системних операторів передачі електроенергії ENTSO-E. Рішення у сфері енергетики, що стосуються обох країн, повинні прийматися з урахуванням їх європейського шляху розвитку. Також, такі рішення мають ухвалюватися прозоро та за участі представників ЄС (відповідних комісарів ЄС, Віце-президента Європейської комісії з питань Енергетичного союзу, Радника високого рівня ЄС з питань енергетичної політики) як консультантів та арбітрів. Не слід недооцінювати роль регіональних платформ співпраці у цій сфері. Такі формати як Ініціатива CESEC потрібно використовувати в повній мірі. Енергетичний діалог має продовжуватися у повній відповідності до правил, встановлених Європейським енергетичним співтовариством;

Усвідомлюючи багатообіцяючий потенціал економічного співробітництва та роль України в Республіці Молдова, сторонам слід утриматися від односторонніх дискримінаційних кроків у двосторонній торгівлі (наприклад, зняття або, навпаки, застосування торговельних тарифів та необґрунтованих квот на експорт/імпорт продукції). Якщо проблеми не можуть бути вирішені в односторонньому порядку, національні уряди повинні застосовувати норми та правила СОТ. Як Україна, так і Республіка Молдова також мають активізувати зусилля для створення зони вільної торгівлі серед держав-членів ГУАМ та розвитку відповідних мультимодальних транспортних коридорів;

Маючи переконання, що обидві держави повинні продовжувати зусилля, спрямовані на вирішення виклику боротьби із корупцією, забезпечення незалежності судової влади та прозорості процесу прийняття рішень, автори рекомендують створити нові механізми для зменшення негативного впливу корупційних схем на регіональному рівні. Досвід сусідньої Румунії може бути гарним прикладом у цьому відношенні і повинен

враховуватися відповідними антикорупційними органами України та Молдови. Представники громадянського суспільства обох держав повинні вивчати найкращі практики своїх румунських колег у цій сфері;

Враховуючи позитивний вплив відкриття пунктів спільного управління кордонами, автори рекомендують демонструвати таку відкритість і надалі та взаємодіяти з метою досягнення спільних цілей. Автори також вітають продовження діяльності Місії Європейського Союзу з прикордонної допомоги Молдові та Україні (EUBAM) до 2020 року та пропонують налагодити тіснішу співпрацю між прикордонниками обох країн, а також впроваджувати найкращі практики, розроблених спеціалістами Місії. Допомога ЄС в обладнанні пунктів пропуску залишається надзвичайно важливою;

Глибоко жалкуючи щодо неналежної оцінки ролі меншин в Україні та Молдові, автори рекомендують національним урядам приділяти більше уваги їх розвитку: уряд Молдови має допомогти українській стороні сприяти поширенню української мови та культури, а особливо мови як інструменту протидії русифікації української меншини в Республіці Молдова. Як молдовські, так і українські відповідні органи влади повинні тісно співпрацювати щодо просування українських телеканалів на території Республіки Молдова як альтернативи російським пропагандистським ЗМІ. Українські класи для українців, які хочуть вивчати українську мову, повинні створюватися не тільки на базі російськомовних шкіл, але й шкіл із румунською мо-

вою викладання в Республіці Молдова, якщо на це є запит. Одночасно в Україні реалізація Закону України «Про освіту» повинна повністю відповідати рекомендаціям Венеціанської комісії Ради Європи. Автори вітають ідею створення робочої групи для комфортної реалізації Закону «Про освіту» з урахуванням інтересів молдовської меншини в Україні. Окрім того, автори вважають доречним широко залучити організації громадянського суспільства до діяльності робочої групи;

Усвідомлюючи, що український Уряд потребує відповідальних колег в Республіці Молдова, автори все ж таки закликають коректно оцінювати процеси демократизації в Молдові, політичні кризи та їх учасників. Незважаючи на те, що політичні актори не можуть втручатися в політичні процеси в Республіці Молдова, громадянське суспільство України може надати підтримку молдовським колегам, які в свою чергу прагнуть допомогти політичним елітам Молдови більш активно та відповідально продовжувати здійснювати структурні реформи. Інструменти, надані Форумом громадянського суспільства Східного партнерства, повинні також враховуватися;

Зважаючи на новий імпульс для двосторонніх відносин, автори також наполегливо рекомендують уникати поєднання нових ініціатив із вирішенням затягнутих у часі проблем двосторонніх відносин. Замість того, щоб укладати пакетні угоди, про які сторонам важко домовлятися, слід далі працювати із новими ініціативами та, де це можливо, відійти від невирішених проблем.

Автор

Сергій Герасимчук, заступник Голови правління Ради зовнішньої політики «Українська призма», член правління «Групи стратегічних та безпекових студій»

Вихідні дані

Фонд імені Фрідріха Еберта | Представництво в Україні
01004 Україна, Київ, Пушкінська 34

Відповідальний за друк:

Марсель Рьотіг | Директор, ФФЕ Київ

Тел.: +38 (044) 234 0038 | Факс: +38 (044) 451 4031

<http://fes.kiev.ua>

Замовлення публікацій:

[mail\(at\)fes.kiev.ua](mailto:mail(at)fes.kiev.ua)

Комерційне використання усіх публікацій, виданих Фондом ім. Фрідріха Еберта (ФФЕ) не дозволяється без письмового дозволу ФФЕ.

Представництво Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні

Фонд ім. Фрідріха Еберта (ФФЕ) - це політичний фонд, центральний офіс якого знаходиться у Німеччині. Наша діяльність зосереджена на ключових ідеях та цінностях соціал-демократії: свобода, справедливість та солідарність. Наша міжнародна співпраця забезпечується мережею представництв в більш ніж 100 державах. Наші зусилля спрямовані на підтримку політики мирної співпраці та прав людини, допомогу у створенні та консолідації демократичних інститутів,

що базуються на засадах соціальної справедливості та верховенства права, такими як вільні профспілки та сильне громадянське суспільство.

Ми активно виступаємо за соціальну, демократичну та конкурентоздатну Європу в рамках євроінтеграційних процесів. Саме в дусі цих принципів Представництво ФФЕ у Києві, з часу свого заснування у 1996 році, підтримує діалог з українськими партнерами, в тому числі із ширшого кола питань, таких як демократичний сталий розвиток та безпека людини.

Погляди, висловлені у цій публікації, не обов'язково відображають погляди Фонду ім. Фрідріха Еберта або організації, де працюють автори